קול דודי דופק — החזון של תנועת שיבת ציון הדתית - בדידות ולבדיות

קול דודי דופק · להדפסה · מבית דוד

מה צריך להיות היחס של הציונות הדתית לעמיתתה החילונית? נראה לי שהציונות המדינית-חילונית כשלה בשל טעות יסודית אחת. היא מבוססת על הנחה מוטעית שהוכנסה לברית מצרים, ברית הגורל. הציונות החילונית טוענת שעם הקמת מדינת ישראל הפכנו לעם ככל העמים, וכי כוחה של הנבואה "הֶן עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן" (במדבר כג:ט) נחלש. הקיצוניים בתנועה זו מבקשים לעקור את רעיון הגורל המשותף (קהילה ואומה) של יהודי הגולה עם יהודי ארץ ישראל. קו מחשבה זה אינו רק שגוי פילוסופית והיסטורית, הוא מוטעה גם מעשית. בדבקותם ברעיון השוויון עם כל העמים והאחדות עם כולם, נציגי מדינת ישראל הראו עצמם תמימים במיוחד פעמים רבות. הם כשלו בהערכה נכונה של נסיבות ותנאים מסוימים ולא הבינו נכונה את המניעים הנסתרים של אישים מסוימים. מתוך תמימות ילדותית, הם נתנו אמון באנשים שלאחר מכן בגדו בנו, והתרגשו יתר על המידה מדברי חלקות וחנופה. לדעתי, במקרים רבים מדיניות החוץ של ישראל הייתה חסרה תחושת כבוד עצמי, גאווה לאומית, זהירות, וכוח לעמוד על עקרונותיה.

טעויות אלה הן תוצאות הלוואי של הטעות הראשונית שעשתה הציונות החילונית כאשר ביקשה למחוק הן את תחושת הבדידות והן את תופעת הסבל המשותף מספרי ההיסטוריה שלנו. קריאת הדוד הדופק בדלת חייבת לפקוח את עיני כולנו, אפילו החילונים המושבעים ביותר. מדינת ישראל לא הייתה ולא תוכל לבטל את ברית "וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם" (שמות ו:ז) ולשים קץ לגורל המשותף, מקור בדידותו של העם היהודי. מדינת ישראל מבודדת היום כפי שקהילת ישראל הייתה במשך אלפי שנות קיומה. ואולי בדידות המדינה מודגשת יותר מבעבר משום שהיא מתגלה בבירור בזירה הבינלאומית.

כִּי נוֹעֲצוּ לֵב יַחְדָּו עָלֶיךָ בְּרִית יִכְרֹתוּ. אָהֳלֵי אֱדוֹם וְיִשְׁמְעֵאלִים מוֹאָב וְהַגְרִים. גְּבָל וְעַמּוֹן וַעֲמָלֵק פְּלֶשֶׁת עִם יֹשְׁבֵי צוֹר. גַּם אַשּׁוּר נִלְוָה עִמָּם הָיוּ זְרוֹעַ לִבְנֵי לוֹט סֶלָה (תהלים פג:ד-ט)

רוסיה הקומוניסטית יחד עם הוותיקן, נהרו, תלמידו של גנדי, יחד עם פרנקו הקתולי האדוק, משרד החוץ הבריטי עם צ'יאנג קאי-שק, כולם התאחדו בניסיון לבודד את ישראל ומקבלים סיוע מאויבים אחרים בארצות אחרות. קשר זה החל דווקא לאחר הקמת המדינה, בזמן שרבים ממנהיגי ישראל חשבו שהבעיה היהודית נפתרה, שהבדידות היהודית נעקרה ושהנורמליות הוכנסה לקיומנו. ההנחה שמדינת ישראל החלישה את האנטישמיות היא מוטעית. להיפך, האנטישמיות התחזקה ומשתמשת בהאשמות שווא נגד המדינה במלחמה נגד כולנו. מי יכול לחזות את סופה של שנאה אנטישמית זו? ברית מצרים אינה יכולה להתבטל בידי אדם. אנו נשארים עם מפוזר, ובכל זאת קשורים זה לזה. גורלנו הוא גורל היישוב, ולהיפך גורל היישוב הוא גורלנו. אף חלק מהאומה היהודית לא ישלה את עצמו ב"להימלט אל בית המלך מכל היהודים" (אסתר ד:יג). על כולם "להתפלל בעד רעהו" (איוב מב:י). יהודי אמריקאי אינו רשאי לשתוק ולנוח עד שתוסר ותחלוף הסכנה בה נמצאת מדינת ישראל. תושבי ארץ הקודש לא צריכים לפטפט על "היהודי החדש" שנוצר שם, זה שאין לו קשר עם יהדות התפוצות. כולנו מחויבים להקשיב ל"קול דודי דופק" (שיר השירים ה:א).

עם זאת, שגיאתם של הציונים החילונים חמורה יותר מאשר אי-הבנת משמעותה האמיתית של ברית מצרים, ברית העם-מחנה המתממשת דרך גורל משותף ובידוד כפוי. הם אף חוטאים כנגד ברית סיני, ברית הקהילה והעם הקדושים המתבטאת בייעוד המשותף של חיי קדושה. רק הציונות הדתית, בתפיסתה המסורתית והאותנטית, יש בכוחה "לְתַקֵּן אֵת אֲשֶׁר מְעָוָּת" (קהלת א, טו). אם תשאלוני כיצד ניתן לתאר את תפקידה של מדינת ישראל בצורה הטובה ביותר, אשיב כי ייעודה איננו לבטל את הבדידות המיוחדת של כנסת ישראל או להרוס את אחדות גורלה - בזאת לא תצליח - אלא להעלות את עם המחנה לדרגת עם-קהילה קדושה ולהפוך את הגורל המשותף לייעוד משותף. עלינו לזכור, כפי שכבר הדגשנו, כי הגורל מתבטא, בעיקרו, בחוויית החיים תחת כפייה - באי-יכולת לברוח מן היהדות, בהכרח לסבול כיהודי. אולם, זה איננו האידיאל של התורה או של השקפת עולמנו. סולידריות עם כנסת ישראל, לפי השקפה יהודית אותנטית, אינה צריכה לנבוע מכריתת ברית הגורל - זו של העם-מחנה בעל קיום כפוי שאנו משועבדים לו על-ידי כוחות חיצוניים - אלא מכריתת ברית עם עם-קהילה קדושה של ייעוד משותף. האדם אינו מוצא סיפוק בחוויית הגורל. להיפך, היא מסבה לו כאב. תחושת הבידוד הינה הרסנית מאוד. יש בכוחה לשבור את גופו ורוחו של האדם, להשתיק את כוחותיו הרוחניים, ולסתום את מעיינות יצירתו הפנימית. תחושת הבידוד מטרידה את האדם במיוחד משום שהיא נעדרת טעם וכיוון. האדם המבודד תוהה,

למען מי ולמה? הבידוד, הדבק באדם כצל, מערער את תודעתו ויכולתו. קיום של ייעוד, המבוסס על ברית סיני, שונה. תפיסה זו הופכת את המושג "עם" (מושג המציין הכרח קיומי גזור מראש, השתתפות בכאב עיוור, ותחושת בידוד חסרת משמעות) ל"עם קדוש" ולמעמד נשגב של קהילה מוסרית-דתית. האדם שואב ממנה כוח ומחיה, עוצמה יצירתית ושמחה מחודשת בקיום חופשי ומתחדש.

הבה נשוב לדברינו לעיל. במה שונה ייעוד מגורל? בשני היבטים: גורל משמעו קיום כפוי; ייעוד הוא קיום מרצון. הייעוד נוצר בידי האדם עצמו, הבוחר ומתווה את דרכו בחיים. הגורל מתבטא במובן תכליתי, בקיום מעורטל, בעוד שהייעוד מגלם מטרה ויעדים. גורל משותף פירושו חוסר יכולת להתקומם כנגד הגורל. זהו, כמו בטרגדיה של יונה הנביא, העדר אלטרנטיבות להימלט מאלוקי היהודים; "וַה' הֵטִיל רוּחַ גְּדוֹלָה אֶל הַיָּם וַיְהִי סַעַר גָּדוֹל בַּיָּם וְהָאֳנִיָּה חִשְּׁבָה לְהִשָּׁבֵר" (יונה א:ד). ייעוד משותף פירושו בחירה חופשית לשאוף למטרה (החלטה מרצון חופשי להתקדש לאידיאל) וכמיהה וגעגועים לריבונו של עולם. במקום הגורל העיוור שרדף אחריו, יונה בסופו של דבר בחר בייעוד הנשגב של אלוקי ישראל: "עִבְרִי אָנֹכִי וְאֶת ה' אֱלֹקֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרֵא" (יונה א:ט).

אמנם, גם בחוויית הייעוד המשותף קיים יסוד של התבדלות, אך הבדידות של הייעוד שונה לחלוטין הן באופייה והן בחווייתה. אין זו התחושה השלילית שבלעם חזה בנבואתו "הֶן עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן" (במדבר כג:ט), אלא דווקא התודעה המיוחדת שמשה הבטיח לישראל בשעותיו האחרונות: "וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד עֵין יַעֲקֹב" (דברים לג:כח). למעשה, התבודדות זו אינה אלא בדידותה של הוויה מפוארת, איתנה, קדושה ומקודשת. זוהי ההתבודדות המתבטאת בייחודיות העם, בדימויו העצמי הקדוש ובחוויה הקיומית הייחודית שלו. זוהי בדידות היוצרת אישיות רוחנית ייחודית. זוהי בדידות המעידה על כבוד האדם ורוממותו. זוהי בדידותו של משה, שרוחו המרוממת וחזונו הנשגב לא הובנו בידי העם. זוהי בדידותם של אליהו ושאר הנביאים. זוהי הבדידות עליה דיבר אברהם לנעריו באומרו "שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה" (בראשית כב:ה). בעוד שבידודו של האדם הוא רגש הרסני של נחיתות המבטא שלילה עצמית, בדידותו של האדם מעידה על גדולתו וקדושתו - הגדולה הטמונה בתוכו והקדושה המרחפת במעמקי תודעתו הייחודית. הבידוד גוזל מהאדם את שלוות נפשו; הבדידות מעניקה לאדם ביטחון, הערכה עצמית, משמעות וביטחון - "בָּדָד בֶּטַח" (דברים לג:כח).

היהדות האמינה מאז ומעולם, כפי שציינו בראשית דברינו, כי בכוחו של האדם ליטול את הגורל בידיו ולעצבו לכדי ייעוד של חיים בני-חורין, חיים מלאי משמעות ורוויי שמחת חיים, תוך הפיכת הבדידות לגדלות והביטול למשמעות. משום כך מדגישה היהדות כל כך את עקרון הבחירה החופשית. ומטעם זה היא מעריכה כל כך את השכל האנושי, אשר בכוחו לשחרר את האדם משעבודו לטבע ולאפשר לו למשול בסביבתו ובנסיבותיה העיוורות ולהכפיפן לרצונו. כנסת ישראל מחויבת להשתמש בבחירה חופשית זו בכל תחומי החיים, ובמיוחד לטובת מדינת ישראל. אם הציונות החילונית תבוא להבין לבסוף כי הקמת מדינת ישראל לא החלישה את הגורל הפרדוקסלי של הבדידות היהודית, אלא אדרבה, המצב הבלתי נתפס של "וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם" (שמות ו:ז) נעשה מובהק אף יותר בזירה הבינלאומית, עליה לשאול את עצמה את השאלה העתיקה: "מַה-מְּלַאכְתְּךָ וּמֵאַיִן תָּבוֹא... וְאֵי מִזֶּה עַם אָתָּה" (יונה א:ח). השאלה נשאלת בכל מקרה; אם לא על-ידי היהודי, אזי על-ידי הגוי. עלינו לענות בגאון כי "אֶת-ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרֵא" (יונה א:ט). חובתנו ההיסטורית כיום היא להתעלות מעַם לגוי קדוש, מברית מצרים לברית סיני; ממציאות כפויה לדרך חיים מקורית, חדורת מוסר ועקרונות דתיים, המתעלה מעל להיסטוריה. עלינו לעבור ממחנה לאומה. תפקידה של הציונות הדתית הוא למזג את שתי הבריתות, ברית מצרים וברית סיני; בריתות הגורל והייעוד, של הבידוד והבדידות. משימה זו כרוכה בתיקון עצמי דרך ייסורים; בשפיעת חסד הנובעת מחיבור כל חלקי האומה ואיחודם לקהילה אחת, "גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ" (שמואל ב ז:כג), ובנכונות להתפלל בעד הזולת ולחוש את שמחתו וצערו. מטרתו של תיקון עצמי זה היא הקדשה מכוונת של העצמי ועלייה אל "הַר-ה'" (תהלים טו:א). מטרה גדולה אחת מאחדת את כולנו. חזון נשגב אחד שובה את לבבותינו. תורה אחת (שבכתב ושבעל-פה) מכוונת את כולנו לתכלית אחת - הגשמת חזון הבדידות וחזון קדושת המחנה/העם העולה לדרגת קהילה/אומה וקושר את גורלו לייעוד שהוכרז לעולם במילותיו של אבינו הקדמון אברהם: "וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד-כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם" (בראשית כב:ה).